

Nekrologer

HARALD LANGBERG

3. august 1919 – 21. oktober 2003

Harald Langberg var en af sin generations ledende bygningshistorikere, og hans hovedværk var de to bind om »Danmarks Bygningskultur«. Langberg indtog i mange år en ledende stilling i landets bygningsbevaringsarbejde og var i over 40 år en af Nationalmuseets markante faglige profiler. Samtidig var han i mere end et kvart århundrede en velargumenteret skikkelse i en af interesseorganisationerne for bygningsbevaring (»Foreningen til gamle bygningers bevaring«), en kombination der i dag måske kan vække undren, men som for en menneskealder siden opfattedes som en selvfølgelighed.

Harald Langberg var af en gammel københavnsk familie, student fra Efterslægten, og han nåede at rejse ud i Europa – kunsthistoriske studier i Italien 1938-39 – før grænserne lukkedes. Derefter var det Københavns Universitet som kaldte, men afbrudt af et markant engagement – deltagelse (med sin bror Gunnar) som frivillig i den norske hær i kampene mod tyskerne i foråret 1940. Harald Langberg har en enkelt gang berettet om dette, men den senere deltagelse i modstandsbevægelsen blev der (som skik var) lagt låg over. Harald Langberg blev magister i kunsthistorie 1947.

Ud på året 1940, altså endnu som ganske ung student, blev Langberg ansat af Nationalmuseets direktør Poul Nørlund til at assistere i Det særlige bygningssyn, som dengang hørte under museet. Nogle år senere (1945) blev han sekretær. Denne stilling beholdt han i over 20 år, idet han samtidig avancerede indenfor museumshierarkiet (inspektør 1954, overinspektør 1962). En væsentlig del af arbejdet var at udgive »Fredningslisten«, (officielt: Fortegnelse over landets fredede bygninger) som udkom med nogle års mellemrum. Det var det eneste sted man kunne finde en samlet oversigt over landets fredede verdslige bygninger, herunder næsten alle hovedmonumenterne. Langberg opdagede snart, at detaljerne i Fredningslisten kunne trænge til en præcisering og opstramning, hvilket skete. I øvrigt administreredes landets fredede

bygninger fra et lille kontor ved siden af Nationalmuseets direktør, efterhånden dog med en kontordame til hjælp.

Takket være Langbergs umådelige energi og arbejdsevne kom bøger og artikler i stadig stigende takt, Københavns gamle bydel, C.F.Hansens indsats som arkitekt (incl. afsnittet om Hansen i »Danmarks Kirker«, Københavns Frue Kirke), den østjyske herregård Clausholms bygningshistorie (oprindeligt tænkt som disputats), huse på Christianshavn, hvor der også blev fundet 1600-tals boder beregnet for de mere beskedne befolkningslag, og – resultatet af to års koncentreret indsats – Danmarks Bygningskultur. Dette værk er i øvrigt forsynet med en form for teoridannelse, »Bygningskulturens midler og mål« – det var ikke noget man var forvænt med i tidens bygningshistorie. Førsteudgaven er fra 1955, genudgivelsen ved Arkitektskolen i Århus kom 1978.

Harald Langbergs periode som museumsleder på Nationalmuseet medførte en ny koncentreret indsats, også indenfor bygningsstudiet. Han blev fascineret af Kronborg, renæssanceborgen ved Øresund, og skrev hele fem selvstændige publikationer om emnet, særlig charmerende er bogen om »Dancesalen på Kronborg« (1985). Som fremhævet af en god ven og mangeårig kollega, museumsinspektør Fritze Lindahl, kredsede mange af Langbergs arbejder fra de senere tiår omkring 1700-tallets teaterbygninger, livet i dem og tidens store hændelser. I virkeligheden var det en interesse fra de unge dage, som her blev genoptaget og videreført. Det drejede sig både om selve bygningerne som om opførelserne af skuespil og opera. »Kongens Teater. Komodiehuset på Kongens Nytorv« (1974) og »Kongens Opera« (1998) hører til denne gruppe. De datidige bygninger beskrives under inddragelse af de udenlandske forbilleder. Første gang Langberg vendte tilbage til denne fascination, var, da han op til 200-årsdagen for processen mod Struensee og Brandt gennemarbejdede sagens aktstykker og opfattede processen politisk. Derfor så han hele forløbet som et »Dødens Teater. Revolutionen 1772«. Bogen blev udgivet af Gyldendal (1971), men med karakteristisk samvittighedsfuldhed blev de noter og henvisninger, som manglede i forlagets udgave, udsendt privat og fordelt til en række større biblioteker.

En væsentlig, men udadtil mindre iøjnefaldende indsats var de over 25 bind, der var frugten af næsten et halvt århundredes virke som redaktør af skriftserien i »Foreningen til gamle Bygningers Bevaring« (1948-93). Her fik mange unge forskere deres første bog udgivet – et arbejde som Langberg anså som mindst lige så krævende, og på en måde også lige så vigtigt – som selv at skrive en bog.

I begyndelsen af 1960'erne kunne bevaringsarbejdet glæde sig over

politisk velvilje, og Langberg kom til at stå for en række historisk velfunderede bevaringsplaner, hvis detaljer dog var udarbejdet af repræsentanter for næste generation. Man lagde ud med Mariager og Christianshavn, senere fulgte flere andre byer og bebyggelser. Men de politiske vinde skiftede, og Fredningsstyrelsen overtog en del af arbejdet. Også Harald Langberg skiftede arbejdsfelt, idet han 1967 blev leder af Nationalmuseets 2. afdeling (i dag Danmarks Middelalder og Renæssance). I en årrække fortsatte en del af arbejdet med de historiske huse, nu dog i museets regi. Særlig markant og omfattende er »Historiske Huse i København« fra 1972. Den omfattede både Bispestaden og Ny-København. Bogen blev, som det endnu dengang var skik, udgivet anonymt, og den var frugten af mange personers årelange indsats. Forordet var underskrevet Nationalmuseets 2. afdeling, men det var naturligvis Harald Langberg, der i sidste ende stod for værket, ligesom den afgørende kontrol og overblikket lå hos ham. Serien »Historiske Huse«, der omfattede mange bind, hvor en række unge forskere gjorde en betydelig indsats, afsluttedes med efternøleren »Historiske Huse på Christianshavn«. Bogen, hvor Langberg havde skrevet den store indledning, omfatter husene før 1870, og den udkom af forskellige grunde først efter hans pensionering (1993).

Harald Langbergs sidste store arbejde var om den polskfødte arkitekt Christof Marselis (1670'erne-1731), hvis danske virke har afsat sig markante, stadig eksisterende spor i København, således Garnisons kirke og Staldmestergården (i dag en del af Undervisnings- og Kirkeministeriet). Marselis' navn havde længe været kendt, men omkring 1970 blev flere københavnske forskeres opmærksomhed rettet mod ham, idet man anede at hans indsats måske var undervurderet. Således havde Langberg nogle år før genudgivet en sjælden samling københavnske stik, som Marselis havde offentliggjort i Augsburg. Da Langberg blev klar over, at en selvbiografi af Marselis fandtes som manuskript i et bibliotek i Sankt Petersborg, lykkedes det ham at få en film her til landet, og denne blev nu bearbejdet og udgivet. Ikke som en klassisk kildeudgave, men som en monografi, hvor kenderen af baroktidens arkitektur fulgtes med Marselis gennem Europa (»Christof Marselis. En europæisk arkitekts eventyr«, 1-3, Kbh. 1998-2001). I bind 2 fik Langberg endnu en gang lejlighed til at kredse om et af sine yndlingsemner, nemlig opera-huset i Bredgade, nu sæde for Østre Landsret. Som så mange af Langbergs bøger blev også disse udgivet på eget forlag, og naturligvis med kræsen typografi. En sammentrængt fremlæggelse af resultaterne findes i den store artikel om Marselis i sidste udgave af Weilbach's Kunstnerleksikon.

Selv om Langberg først og fremmest var bygningshistoriker, måtte de tyve år som leder af Nationalmuseets middelaldersamling naturligt afsætte sig sine forskningsmæssige spor. Et af de mest markante var Mindesmærkeselskabets monografi »Gunhildkorset« (1982). Korset af hvalrostand dateres ikke – som hidtil – til en datter af Svend Estridsen, men trekvart århundrede senere, til en datter af Svend Grathe. Det placeres i 1100-tallets midte i den sachsiske hofkultur, som denne konge var kommet ind i via giftermål. Nogle år senere fulgte monografien over det omtrent samtidige bronzekrucifiks »Lundø-korset« (1992), der forsigtigt dateres til o. 1140.

Centrum for Harald Langbergs private tilværelse var det københavnske »ildebrandshus« (opført 1732) på Gråbrødretorv 3, som han erhvervede 1943, og efter restaurering beboede siden 1945 sammen med sin kone Inger. Inger Langberg gav ham gennem de følgende 58 år den støtte, der var helt nødvendig for at han kunne gennemføre sit livsværk. Huset på Gråbrødretorv 3, kendt som »Wessels hus«, blev gradvis og under stor bekostning istandsat, på 2. sal midt i huset indrettedes »Wessels Mindestuer«, som stadig er tilgængelige. Familien selv samt logerende unge fagfæller og slægtninge boede i resten af huset. Harald Langberg skrev gerne om huset og dets beboere. Når Gråbrødretorv i dag har en så central rolle i det gamle København skyldes det ikke mindst Langbergs initiativ, da han reddede sit engang så dybt forfaldne hus.

Harald Langberg kunne som person være umådeligt inspirerende og han var, når lejlighed gaves, en fremragende underviser for yngre kolleger. Blandt de friheder han satte højest, var ytringsfriheden – også for embedsmænd! Meget passende var han 1965-67 »ledende senior« i den københavnske Studenterforening med 'landets frieste talestol'.

Mens Harald Langberg i sin ungdom muligvis mest var kendt som den utrættelige polemiker i sin ofte heldigt førte kamp for bygningsbevaringssagen, så nåede han som moden mand og senere i sin alderdom frem til betydelig dansk og international anerkendelse. Københavns Universitet tildelte ham på forslag fra Institut for Historie og Institut for Kunsthistorie æresdoktorgraden 1995, og senest modtog han i 1999 i Hamburg fra stiftelsen F.V.S. en guldmedalje for sin indsats for europæisk bygningsbevaring, *Conservatio Monumentorum Europae*. I 1979 fik han et smukt festskrift fra sine medarbejdere og kolleger på Nationalmuseets 2. afdeling og redaktionen af »Danmarks Kirker«, redigeret af Robert Egevang. Her findes også en bibliografi, til og med 1978, der imidlertid kun medtager Langbergs egne artikler og bøger. Det store redaktionsarbejde, bl.a. i »Hvem byggede Hvad« (1952) – andenudga-

ven kom i tre bind (1968-71) – skimtes lige akkurat, mens andet redaktionsarbejde, bl.a. den ovennævnte skriftserie, er udeladt. Blandt senere udgivelsesarbejder var ungdomsvennen Bredo L. Grandjeans efterladte sammenfattende værk om »Stukarbejder i Danmark 1660-1800« (1994). – Det er hensigten, at Harald Langbergs videnskabelige samlinger skal indgå i Nationalmuseets Antikvarisk-Topografiske Arkiv.

Harald Langberg, der var Ridder af Dannebrog, var desuden dekoreret med Kong Christian X's Erindringsmedalje for Deltagelse i Krigen 1940-45 og med den Norske Deltagermedalje.

Jørgen Steen Jensen